

další zařízení. Sluneční teplo sbírají na střeše kolektory. Jsou to černé kovové krabice vzduchotěsně uzavřené víky ze skla či z plexiskla. Kolektory prochází kovové potrubí, jímž proudí voda čerpaná ze zásobní nádrže. Voda se v kolektorech ohřívá, pak se vrací do nádrže a topným systémem se rozvádí do celého domu.

Předpoklady rozšíření solární architektury v ČSFR

Pro masové rozšíření solárního vytápění je nutné přizpůsobit toto zařízení různým typům budov (rodinné domy samostatně stojící, řadové rodinné domy, bytové domy různého typu, administrativní stavby, výrobní stavby průmyslové i zemědělské). Stejně tak rozšíření

solárního vytápění ovlivní architekturu těchto staveb, zejména dispoziční, provozní vztahy, formu, výraz i povrchovou úpravu. Solární architektura může být svou neobvyklostí a technickou náročností novým impulsem v rozvoji architektury konce XX. století.

Slibné jsou výsledky dosažené v některých dánských zemědělských komunitách, kde získávají 85 % ekologicky čisté energie zejména využitím solární energie na zemědělských a bytových stavbách, využitím energie větru, bioplynu atd. Uvědomíme-li si nepříznivější geografickou polohu Dánska vzhledem k ČSFR, můžeme doufat, že i u nás jednou solární vytápění nahradí dosavadní systémy.

Karel Schmeidler

Kultúra, civilizácia a sídelná sféra

Veľké zmeny, ktorými prechádza ľudstvo v druhej polovici 20. storočia, zasahujú všetky oblasti života spoločnosti. Rozvoj vedy a techniky — základných činiteľov týchto zmien — premieta sa do oblasti politických a ekonomických vzťahov a stáva sa hlavným faktorom v rozvoji kultúry a civilizácie. Na úplne nových základoch sa utvára aj vzťah ľudí k prírode. Podmieňuje ho úsilie využiť skryté sily prírody v prospech človeka a prenikať stále hlbšie do jej tajomstiev. Súčasne však narastá konflikt medzi týmto úsilím a nečakanými dôsledkami spomenutej činnosti — konflikt medzi prírodou a spoločnosťou. Dôsledkom mimoriadne intenzívneho rozvoja vedy a techniky sú neproporčné vzájomné vzťahy civilizácie a kultúry.

Ak chceme načrtnúť možnosti ich ďalšieho rozvoja, musíme najskôr

analyzovať jednotlivé pojmy zastúpené v tomto vzťahu. Kultúra sa často delí na materiálnu a duchovnú. Ak vychádzame z princípu materiálnej jednoty sveta a celostnosti predmetno-pretvárajúcej ľudskej činnosti, nemôžeme deliť a izolovať „materiálne“ od „duchovného“. Nemôžeme absolutizovať ich protirečenie a nevidieť ich jednotu, veď materiálna kultúra môže byť kultúrou len preto, že je súčasne aj duchovnou, a naopak, duchovná je rovnako materiálna ako tá predehádzajúca, lebo ju tiež vytvára predmetná činnosť človeka. Produktívnejšie je preto odvodzovať kultúru z jednotného materiálneho základu predmetno-pretvárajúcej činnosti človeka.

Kultúrou teda rozumieme predovšetkým tvorivú, humanizujúcu a emancipujúcu činnosť človeka a

jej výsledky v historických rámcoch a systémoch spoločensko-ekonomických formácií. Kultúra napomáha celostnému rozvoju človeka, mení a zdokonaľuje ho rovnako ako podmienky jeho života, na čo poukazuje už latinský pôvod slova kultúra (cultura), odvodený od slova colere a znamená pestovanie, vzdelávanie a zušľachtovanie. S kultúrou sa často chybné stotožňuje pojem civilizácia, ktorý sa niekedy nesprávne interpretuje ako spoločensko-ekonomická formácia. L. I. Novikovová v práci *Civilizácia a kultúra* v historickom procese hovorí: „Na súčasnom stupni poznania civilizáciu chápeme ako sociálnu organizáciu spoločenského života a kultúry, charakterizujúcu všeobecné spojenie jednotlivcov alebo základných spoločenských útvarov za účelom vytvárania spoločenského bohatstva, ktoré jej zabezpečuje jestvovanie a progresívny vývin“ (Voprosy filozofii, 10, 1982).

Obsah civilizácie bol vymedzený na širší a užší. V širšom chápaní sa kladie dôraz na celistvosť, kvalitatívnu určenosť spoločnosti v premene látok, energie a informácií medzi prírodou a spoločnosťou a medzi sebou navzájom, vyjadrenej v špecifickej spoločensko-výrobnej technológii a jej zodpovedajúcej kultúre. V užšom chápaní sa zdôrazňujú kultúrne, etnické a regionálne stránky civilizácie. Kultúra a civilizácia zachytávajú dva odlišné smery ľudskej činnosti. Kým civilizácia zahŕňa činnosti a ich výsledky, smerujúce k rozvoju človeka v zmysle zachovania a upevnenia jeho biologickej existencie, teda rozvoju hospodárstva, pod kultúrou rozumieme činnosti a ich výsledky spočívajúce v rozvoji „ľudských bytostných síl“, vo formovaní a rozvíjaní človeka a jeho harmonického styku s prírodou. Kultúra a civilizácia predstavujú teda dva uhly pohľadu na tú istú realitu, ktorou je ľudská spoločnosť, jej činnosti a výsledky týchto činností v historickom procese. Kultúra a civilizácia pôsobia vo vzájomnej jednote, podmienenosti ako dve stránky toho

istého procesu, zotrávajú však stále na určitom stupni rozporu, ktorý je zárukou ich napredovania. V tomto protirečivo jednotnom pôsobení spočíva dialektika ich vzájomného vzťahu. „Životnosť a dynamika civilizácie závisí od jej schopnosti podriaďovať rozmanitosť kultúrnych ideálov algoritmu svojho rozvoja. Spoločným všeobecným znakom kultúry a civilizácie je ich vnútorné smerovanie k stále dokonalejším úrovňam jednotlivých kultúr a globálnej planetárnej civilizácie. Ďalším ich spoločným znakom je permanentné prekračovanie hraníc vývoja. Charakterizuje ich aj nevymedzenosť, nepredurčenosť foriem, spôsobov, podôb a ich produkcie, inverzný vývin. Kultúre a civilizácii nemožno jednoducho vymedziť, predurčiť hranice ich rastu čo do kvality a kvantity, predpovedať ich budúce reálne podoby, alebo obrátiť smerovanie ich vývinu späť do minulosti“ (Noviková, 1982).

Kultúra a civilizácia predstavujú umelé prostredie ľudskej existencie, ktorého vyvážený harmonický vývoj vo vzťahu k prírodnému prostrediu sociálnych vzťahov je podmienkou pri zdokonaľovaní podmienok ľudskej existencie ako objektu bezprostredne pôsobiaceho na ľudský subjekt. Rozvoj kultúry teda nie je možný bez rozvoja materiálnej výroby a duchovnej produkcie.

Jedným z nositeľov kultúry a civilizácie je aj sídelná sféra. Jej jadro tvorí sídelnotvorná činnosť, ktorú podmieniajú sídelné podmienky spoločenského života, spätne ovplyvňované sídelnotvornou činnosťou. Podľa J. Pašiaka je „faktorom sídelnej sféry a súčasne indikátorom stupňa sídelného rozvoja spoločnosti sídelná kultúra a sídelná civilizácia, ktorá tvorí súčasť základných foriem prispôbovania si prírody ľudstvom. Sídelná kultúra a civilizácia sú prejavom sídelnej činnosti ľudí a zároveň determinantom podporujúcim sídelnotvornú a sídelnú činnosť v ich smerovaní k humánnejšiemu, ekologickejšiemu a estetickéjšiemu sídelnému prostrediu a ku kultivovanému štýlu sídelného života. Sí-

delná civilizácia je spojená s kultúrou, kultiváciou samých ľudí tak tvorcov, ako aj užívateľov výsledkov sídelnej civilizácie.“

Tu si treba všimnúť dve skutočnosti. Po prvé, že kultúra závisí od toho, čo a akým spôsobom daná spoločnosť produkuje. Tak produkcia, ako aj konzumácia kultúry sa totiž nezaobídu bez týchto prostriedkov. Po druhé, že nestačí len vytvárať kvalitné prostriedky, ale je nevyhnutné vychovávať aj kvalitných ľudí, ktorí ich využívajú. Kultúra umožňuje byť kultúrnym tvorcom, ale aj užívateľom, usmerňuje proces tvorby, ale aj užívania sídelného prostredia. Vzťah medzi sídelnou kultúrou a civilizáciou charakterizuje preto vzájomná podmienenosť a komplementárnosť oboch procesov. V súčasnosti sa neustálym prehlbovaním rozporu medzi kultúrou a technikou, kultúrou a civilizáciou stáva nevyhnutnou ďalšia zmena v sídelnej sfére. Nesmierne nástojčivá a dôležitá potreba zmeny je najmä vo vzťahu prírody a človeka. Dnes ešte stále platí princíp antropocentrizmu, ktorý za jediný determinant všetkých procesov považuje človeka, musí byť nahradený ekoantropocentrizmom. Jedine tento kompromisný prístup umožní ľudskej spoločnosti prežiť. Dôležitú úlohu pri presadzovaní tohto nového princípu má kultúra, ktorá ovplyvňuje orientovanosť celého civilizačného procesu svojím progresívnym rozvojom.

V súčasnom období pôsobia však viaceré okolnosti, ktoré sťažujú rozvoj kultúry. Majú základ rovnako v duchovnej, ako aj v hospodárskej oblasti, najmä však v nepriaznivom vzťahu medzi hospodárskym a duchovným činiteľom.

V sídelnej sfére sa tento rozpor prejavuje v troch typoch vzťahov: v spoločensko-prírodných, v relatívne vnútorných vzťahoch vlastného sídelného prostredia a v sociálnych vzťahoch.

Do prvej oblasti vzťahov môžeme zaradiť problémy vyplývajúce z rýchleho intenzívneho rastu prie-

myselných centier s vysokou koncentráciou obyvateľstva, ktoré existujú bez postačujúceho kultúrneho zázemia a teda bez kultúrnej zakotvenosti. Tento mohutný príliv obyvateľstva do mestských sídiel začal v období priemyselnej revolúcie a trvá dodnes, je podmienený rozvojom výrobných síl na báze industrializácie. Mestá, ako najtypickejší predstavitelia druhej prírody, svojím extenzívnym rastom ničia prírodu prvú. Stále výraznejšie vidieť, že najmä veľké sídla ovplyvňujú nielen svojím ekonomickým potenciálom, ale aj sociálnym a kultúrnym pôsobením široké zázemie okolitej krajiny i celej sústavy sídiel tvoriacich s jadrovým mestom vyšší typ sídelného organizmu. Neustály príliv obyvateľstva zo sídiel vidieckych v súčinnosti s nízkou kultúrno-civilizačnou vybavenosťou a inými pridruženými vplyvmi spôsobuje úpadok vidieckych sídiel.

Človek ako predmetná bytosť závisí od predmetného sveta, ktorý ovplyvňuje jeho kultúrnu úroveň. Rovnako je však aj predmetný svet, ktorého súčasťou je i sídelné prostredie, ovplyvňovaný kultúrnosťou človeka. Vzájomný vzťah človeka a prostredia je okrem iného závislý aj od vedomia človeka. Keďže majú jednotlivé ľudské vedomia rôzny obsah, aj ich vzťah k prostrediu bude rôzny. V rovnakej závislosti sa budú meniť aj potreby jednotlivých ľudí a ich uspokojovanie. Nevyhovujúci je preto kultúrny program, ktorý v snahe zrovnoprávniť ľudí, chce rovnakým spôsobom uspokojovať ich rôzne potreby. To sa týka najmä väčšiny novovybudovaných sídlisk, ktoré poskytujú síce bývanie, avšak v jednotvárnom monotónnom prostredí, kultúrne nepríťažlivom. Tieto sídliská uspokojujú základnú potrebu človeka — bývanie, zároveň však neposkytujú priestor na uspokojovanie potrieb rozvojových, ktoré sú spojené s individuálnymi potrebami jednotlivcov. Takéto prostredie potom samozrejme nie je schopné pozitívne kultúrne ovplyvňovať svojich obyvateľov a zároveň títo ľudia nemajú záujem, vôľu, schop-

nosť a ani možnosť skultúrňovať prostredie, v ktorom žijú.

Sídelné prostredie pôsobí na človeka a svojím spôsobom ho mení, dôležitý je aj vplyv prostredia na sociálne vzťahy. V tejto súvislosti nesmieme zabudnúť ani na pôsobenie dvojstrannej spätnej väzby, ktorá medzi prostredím a človekom funguje. Spättnú väzbu pôsobenia človeka na prostredie ovplyvňuje spoločenské vedomie, závislé od sociálnych vzťahov, ktoré takýmto spôsobom pôsobia na vzťah človeka a prostredia.

V súčasnosti môžeme v rámci sociálnych vzťahov zaznamenať zhoršovanie medziľudských vzťahov a vzájomné odcudzovanie ľudí, čo spôsobuje rozpad spoločenského a rodinného života. Pracovná preťaženosť, spolu s úzkou špecializovanosťou a nízkym všeobecným rozhľadom, znižujú kultúrne schopnosti ľudí. Sídlo nie je schopné len zmenou svojho sídelného prostredia eliminovať všetky tieto negatívne znaky. Na tomto mieste je nevyhnutná súčinnosť so zmenami spoločenskými a sociálnymi.

Všetky tri typy vzťahov: spoločensko-prirodne, relatívne vnútorné vzťahy vlastného sídelného prostredia aj sociálne vzťahy predstavujú navzájom súvisiace vzťahy sídelnej sféry. Jedine odstránením negatívneho pôsobenia rozporov v rámci týchto vzťahov a využívaním ich pozitívnych stránok na odstránenie jednotlivých problémov sídelnej sféry sa vytvorí priaznivé podmienky na harmonický rozvoj sídelnej kultúry a civilizácie. Harmonický však v tomto prípade neznamená vyrovnaný, lebo absolútne vyrovnanie medzi kultúrou a civilizáciou by viedlo k stagnácii, ale pozitívne dynamický, kde pokrok jednej zložky podmieňuje následný rozvoj zložky druhej. Úlohou vedy v tejto súvislosti je spoznávať tieto rozpory, príčiny ich vzniku, ich dôsledky a problémy z nich vyplývajúce, poukazovať na ne, navrhovať nové progresívne riešenia a usmerňovať ich uplatňovanie v praxi.

H. Hammerová-Moravčíková

Obchodná ulica — otvorený problém?

MARTIN MAŠEK

V názoroch na riešenie prestavby územia Obchodnej ulice v Bratislave sa už prejavilo a dodnes prejavuje niekoľko motívov. Ak sledujeme ich vývoj, vidíme, že pôvodným dôvodom prestavby boli jej nízke hodnoty. Už od r. 1947, keď bola vypísaná prvá urbanisticko-architektonická súťaž na riešenie tohto územia, bola Obchodná ulica tzv. moderným urbanistom trňom v oku. Schátranosť, údajne veľmi nízke estetické hodnoty a zastaranosť, v súvislosti s mimoriadne atraktívnou polohou, viedli k špecifickému riešeniu — príznačnému pre posledné desaťročia — návrhu na totálnu demoláciu fyzickej štruktúry a výstavbu nového centra. Takýto názor dominoval v urbanisticko-architektonickej súťaži r. 1968, z ktorej bol na realizáciu odporúčaný návrh I. Matušika. Výsledkom veľkorysej prestavby malo byť veľké obchodné centrum s podzemnou dopravou a niekoľkými úrovňami peších „ulíc“. Na realizáciu návrhu však naše hlavné mesto nemalo dostatok prostriedkov.

Návrhy v duchu ideálov tzv. moderného urbanizmu sa objavili aj na začiatku 80-tych rokov. Riešenia I. Bárta a kol. a Š. Svetka sa síce líšili v spôsobe prestavby, ale mali veľkého spoločného menovateľa — totálnu demoláciu existujúcej štruktúry. Prvé demolácie mali začať na okraji územia a až po ich dostavaní mala demolácia a výstavba pokračovať k jadrú — Obchodnej ulici.

Vývoj v 70-tych a začiatkom 80-tych rokov v súvislosti so stavom mnohých našich miest viedol k rozvoju historického vedomia. Ukázalo sa, že historická zakotvenosť človeka v prostredí je dôležitejšia ako ideály „moderného urbanizmu“. Po dlhšom období odmietania tradičných štruktúr, začala sa pozornosť architektov a urbanistov obracať k využívaniu historických skúseností. V takom procese sa nevyhnutne zmenili i názory na hodnoty Obchodnej ulice. To, čo sa pôvodne považovalo za negatívne — stiesnené priestorové pomery, výrazová nejednotnosť štruktúry, pitoresknosť niektorých budov atď., začalo sa posudzovať z nových hľadísk. A objavili sa potenciálne pozitívne hodnoty, ukryté za neutušeným fyzickým stavom budov a priestorov: vzhľad prostredia, funkčná rozmanitosť, logická väzba na historické jadro, pestrosť i pitoresknosť. Názory, hlásajúce nevyhnutnosť totálnej prestavby tohto územia, dnes považujeme za nežiadúci extrém. A je len dobre, že v minulom období neboli zásahy do štruktúry tohto územia nevyhnutné.